

श्रीकृष्णं शास्त्रितीर्थं नैमिषेयं विवृतम् । ब्रह्मस्थानं
सोमतीर्थं कन्यतीर्थं तथोत्तरम् । ब्रह्मतीर्थं मन-
स्तीर्थं तीर्थं चैवावनन्तथा । सौमन्तिकवनञ्चैव मणि-
तीर्थं सरस्वती । ईशानतीर्थं प्रवरं पाणिनं पाञ्च-
यज्ञिकम् । विश्वलधारा माहेन्द्रं देवस्थानं कृताब्जम् ।
शाकम्भरी देवतीर्थं सखायं कालिङ्गं हुदम् । क्षीरे-
श्वरं विष्णुपात्रं भृगुतीर्थं कुयोद्भवम् । ब्रह्मतीर्थं ब्रह्म-
योनिं नीलपर्वतमेव च । कुलाभक्तं भद्रवटं वशिष्ठ-
पदमेव च । धूमावर्त्तं तथा मेकं वादयं कपिलञ्च
यत् । स्वर्गद्वारं प्रजाद्वारं कालिकान्नममेव च ।
रुद्रावर्त्तं सगन्धर्वं कपिलावनमेव च । भद्रकर्म
हुदञ्चैव शङ्कुं हुदं तथा । सप्रसारस्वतञ्चैव तीर्थ-
मौशनसं तथा । कपालमोचनञ्चैव नरकञ्चैव कान्य-
कम् । तत्र सासुद्रिकञ्चैव शतिकञ्च सहस्रिकम् ।
रेवुकं पञ्चवटं विमोचनमथोजसम् । विश्वेश्वरं वाम-
नकं कर्कं नारायणान्नमम् । गङ्गाहुदं वटञ्चैव वदरी
पञ्चनलथा । ऐन्द्रमार्गमेकरात्रं क्षीरिकाराममेव च ।
सोमतीर्थं दारवञ्च सुततीर्थञ्च भोहिजा । कन्यान्नं
सङ्ग्रहितं कोटितीर्थञ्च पुनर्दी । कोटितीर्थस्य बीजं चैव
भद्रकाबीहुदन्तथा । अरन्वतीवनञ्चैव ब्रह्मावर्त्तनयो-
त्तमम् । अश्ववेदी कुजवनं यक्षनाप्रभवं तथा । वीर-
प्रभोजं सिन्धुवनं शमीकुशला सज्जितिका । उर्वशी-
क्रमणञ्चैव मायाविद्योद्भवन्तथा । मङ्गावर्त्तमो नेत्रिका-
रुपं सुन्दरिकान्नमम् । ब्रह्मतीर्थन्तु वैशाखं गङ्गोद्भेदं
सरस्वती । अरुणोदं तथा चान्द्रं शक्रतीर्थं सवालु-
कम् । तीर्थञ्चैवाविष्णुपात्रं नीलकण्ठहुदन्तथा ।
स्वर्गद्वारं किष्कुलिका तीर्थकोटिस्थैव च । पिशाच
मोचनञ्चैव सुभद्राहुदमेव च । कुण्डं विमलदं तस्यां
तीर्थं चण्डेश्वरस्य च । अटस्थानहुदञ्चैव हरिकेश-
वनं तथा । अजासुखवनञ्चैव वरदाकर्महुदन्तथा ।
पुण्डरीकहुदञ्चैव वापीकटोदिकन्तथा । कुण्डं चर्व-
रिकावाच श्यामाकं पञ्चपुण्ड्रम् । श्रमशानशुभकुण्डञ्च
विनायकहुदन्तथा । कूपं सिद्धभवञ्चैव पुण्यं ब्रह्मसर-
न्तथा । रुद्रावासं तथा तीर्थं नागतीर्थं सुसोमकम् ।
शङ्कतीर्थं महातीर्थं श्रेष्ठा चैव महानदी । दिव्यं
ब्रह्मसरः पुष्पं गयाशीर्षाक्षं वटम् । दक्षिणकोत्तर-
ञ्चैव गोमयं रूपशालिकम् । कपिहुदं शृङ्गभूटं
सावित्रीहुदमेव च । प्रभासनं शीतवनं योनिद्वारञ्च

धेनुकम् । रम्यकं कोकिलाख्यञ्च मतङ्गहुदमेव च ।
पितृकूपं रत्नतीर्थं शक्रतीर्थं सुमाञ्जिनम् । ब्रह्मस्थानं
सप्तकुण्डं मणिरत्नहुदन्तथा । रुद्रास्यान्नमञ्चैव रुद्रा-
हुदमेव च । तीर्थं जनककुपाख्यं वैश्यां विनयन-
न्तथा । आद्यां विनाशतीर्थञ्च धारा माहेश्वरी तथा ।
देवपुष्करिणी रम्या पर्यङ्कूपमेव च । जातिश्वरं वाम-
नकं वटेश्वरहुदन्तथा । कौशाख्यं भरतञ्चैव तीर्थं
श्रेष्ठात्मिका तथा । विश्वेश्वरं कल्पशतं कन्यासायुख्य-
मेव च । वाराहकं कोटितीर्थं कुमारं सर्व-
तीर्थकम् । वीरान्नमं ब्रह्मसरो वीरवीरा च तापिनी ।
कुमारधारा श्रीधारा गौरीशिवरमेव च । कुम्भकर्ण
पदञ्चैव कौशिकीहुदमेव च । धर्मतीर्थं कामतीर्थं
तीर्थसुहावकं तथा । दण्डा विमाञ्जिनी तीर्थं तीर्थ-
ञ्चैव नरेभिका । सन्ध्यातीर्थं कारतोयं कपिला
बोहिताख्यम् । सोमोद्भवं वंशशुक्लमष्टमं काल-
तीर्थकम् । पुष्पतीर्थहुदं तीर्थं तीर्थं वदरिकान्नमम् ।
रामतीर्थं सिन्धुवनं विरजातीर्थमेव च । मार्कण्डेय-
वनञ्चैव जम्बुतीर्थं तथा वटम् । ध्रुवं स्वरूपं प्रवर-
भिन्द्रद्युम्नसरस्य यत् । सातुगर्तं समाहेन्द्रं श्रीतीर्थं
जीवनन्तथा । हनुतीर्थञ्चैव भद्रा कारेरीतीर्थमेव च ।
कन्यातीर्थञ्च गोतीर्थं गोमतीस्थानमेव च । सर्वर्ष-
स्यापिनी स्थानं सप्तगोदावरीहुदम् । वदरीहुदमन्वञ्च
ब्रह्मटण्डाविकर्त्तमम् । जातिहुदं वेदहुदं कुशप्रदञ्चमेव
च । सर्वदेवव्रतञ्चैव कन्यान्नमहुदन्तथा । तथान्यत् वा
लिखिलानां सप्तर्षीणां तथा परम् । तथान्यञ्च सहर्षी-
णामखण्डितहुदन्तथा । तीर्थेष्वेतेषु विधिवत् सत्यक्
अद्वाकमन्वितः । स्नानं करोति यो मर्त्यः सर्वपापैः
प्रमुच्यते । अथर्वदेवतास्तत्र स्थित्वा च रजनी-
लयम् । पृथक् पृथक् फलं तेषु प्रतितिष्ठं भो हिजाः ।।
प्राप्नोति हयमेघस्य फलं प्राप्नोत्यमंशयम् । यस्मिन्
शृङ्गयाज्ञितं तीर्थमाहात्म्यसुतमम् । पठेत् प्रावयेदापि
सर्वपापैः प्रमुच्यते” ।

पञ्चपुराणे आदि प्रसक्ततीर्थानि उक्तानि यथा

भीष्म उवाच । “कस्मिन् वासरभागे तु आङ्गं आसी
समाचरेत् । तीर्थेषु केपु वै आङ्गं कृतं वज्रफलं
भवेत् । पुनश्च उवाच । तीर्थन्तु पुष्करं नाम पुण्यं
श्रेष्ठतमं स्मृतम् । सर्वेषां हिजसुस्थानां मनोरथस्थितं
तथा । यत्र दत्तं कृतं सर्वमनलं सुनिरत्रगीत् ।